

מספר שאלון : 57282, 57204	מספר יח"ל: 2	בגרות במקצוע: גאוגרפיה
כותבי פתרון הבחינה: שלומית שושן, דור הודור	שעת בחינה: 10:00	תאריך בחינה: 21/6/18

פיתוח ותכנון מרחבי

- התשובות המוצגות הן בגדר הצעה לפתרון בלבד
- ייתכנו תשובות נוספות.

שאלה מספר 1- גלובליזציה במדינות הפחות מפותחות סעיף א:

רבות מהמדינות הפחות מפותחות מושפעות מהגלובליזציה ועוברות תהליכי שינוי מהירים. השפעות אלו באות לידי ביטוי בדרכים שונות, אשר חלקן משפרות את חיי התושבים, ואחרות מרעות את תנאי החיים של האוכלוסיה. (על פי השאלה- על הנבחן לבחור 3 מאפיינים בלבד ולהסביר)

- העלמות מאפייני התרבות המקומית- תהליכי הגלובליזציה מאופיינים בהיווצרות האחדה תרבותית, כלומר תרבויות שונות בכל העולם הולכות ומאמצות מאפייני תרבות שולטים (בתקופה האחרונה- מערביים ואמריקניים) כך הולכות ונעלמות תרבויות מסורתיות בנות אלפי שנים, ונכחדים מנהגים, שפות, מאכלים וכו... ההשפעה היא גם הפוכה- תורות רוחניות, אמנויות לחימה, סגנונות ייחודיים של מחול ומוזיקה, שיטות רפואה ייחודיות, וסוגי מזון חודרים מהמדינות הפחות מפותחות אל כלל העולם. עם זאת, ההשפעה של התרבות המערבית על התרבויות של המדינות הפחות מפותחות עדיין חזקה יותר מהשפעתן של התרבויות הפחות מפותחות על התרבות המערבית.

• איכות הסביבה - המדינות המפותחות מביאות למדינות הפחות המפותחות פרי מחקר של שנים לגבי ניצול נכון של משאבי הטבע ובכך אפשר לשמור על איכות הסביבה ברמה העולמית. וזאת לצד ביקורת מחמירה על פגיעה בסביבה הטבעית במדינות הפחות מפותחות, דילול משבי הטבע שלהן לצורך הקמת מפעלים לחברות רב לאומיות ממדינות מפותחות, והעצמת זיהום האויר וזיהום הנחלים בעקבות חוסר חקיקה הולם במדינות הפחות מפותחות. מנגד, קיימת טענה לפיה מדינות מפותחות מייבאות זיהום אויר, קרקע ומים למדינות מתפתחות בכך שהם מקימות בשטחן מפעלים מזהמים. לא מאפיין מדינות פחות מפותחות.

• ירידה בשיעור המועסקים בחקלאות - מתוך רצון להשתלב במערך הבין-לאומי, רבות מהמדינות הפחות מפותחות משקיעות בהכשרה של כוח העבודה שלהן מעובדים מקצועיים זוטרים בתעשייה ועד מנהלים בכירים. בעולם הגלובלי קיימת דרישה גדולה גם לנותני שירותים ברמה בין-לאומית בתחומי הבנקאות, הכלכלה, המשפטים והשיווק. כך עובר כובד המשקל התעסוקתי מן החקלאות למגזרי התעשייה והשירותים. גם ההשקעות של גורמי חוץ והאמצעים הטכנולוגיים המתקדמים המגיעים בעקבות תהליכי הגלובליזציה מצמצמים את מספר המועסקים בחקלאות ומגדילים מאוד את מספר המועסקים בתעשייה ובענפי השירותים

• עליה בשיעור המועסקים בענף התעשייה: הרכבה של מוצרים עתירי ידע - תהליכי הגלובליזציה מביאים להקמתם של מוקדי תעסוקה חדשים במקומות רבים בעולם. חברות רב-לאומיות משקיעות הון רב בבניית פרויקטים, מפעלים ואזורי תעשייה חדשים במדינות הפחות מפותחות. מוקדי התעסוקה מייצרים מקומות עבודה חדשים ומצמצמים את מספר המובטלים במדינה; מחזקים את הערים הגדולות והופכים אותן למרכזים של שירותים עסקיים ופיננסיים; תורמים לפיתוח התעשייה המקומית; מיישמים טכנולוגיות מתקדמות ומעודדים את פיתוח תשתיות התחבורה והתקשורת. כל אלו מעלים בסופו של דבר את רמת החיים של תושבי המדינה.

• עליה ברמת החיים של האוכלוסיה - השתלבותן של מדינות פחות מפותחות בשוק הגלובלי מאפשרת האצה בקצב הצמיחה של כלכלתן, הנובעת מהון זר המושקע בהן. וכן מהגדלת ההכנסות מיצוא. ההשתלבות בשוק העולמי מביאה אתה גם את הצורך בשיפור רשת התחבורה ורשת התקשורת; בהעלאת רמת השירותים וגיוונם; העלאת רמת החינוך, ההשכלה והכשרת העובדים; כל אלו תורמים לפיתוח מואץ ולהעלאת רמת חייהם של התושבים.

סעיף ב:

1. התופעה שאפשר ללמוד עליה מן הקטע היא ניצול עובדים במפעלים במדינות הפחות מפותחות עבור מפעלים של חברות רב לאומיות. (נקרא גם עבדות מודרנית)

2. עבדות מודרנית- הצמיחה המהירה והתחרות הקשה מאלצות את המעסיקים להוזיל את מחיר מוצריהם, והם עושים זאת על ידי העסקת עובדים זולים ככל האפשר. לשם כך המעסיקים פונים אל הקבוצות החלשות בחברה. השכר המוצע לעובדים הוא נמוך מאוד, והם אינם זכאים לתנאים סוציאליים בסיסיים כמו ימי מנוחה, ימי חופשה או מחלה וכדומה. גם התנאים הפיזיים שבהם הם עובדים (בדיוק כמו שמתואר בקטע) אינם תנאים ראויים.

שאלה מספר 2- המהפיכה הירוקה

א. המהפכה הירוקה היא אחת מן המהפכות החקלאיות. זהו מאמץ בין-לאומי, הכולל השקעות הון וטכנולוגיה אשר נועד להגדיל את התפוקה של גידולי מזון בסיסיים במדינות הפחות מפותחות. המהפכה הירוקה כללה גם חלוקה מחדש של קרקעות והעברתן לבעלות האיכרים, וכן מתן הלוואות לאיכרים, כדי שיוכלו לממן את הזרעים, הדשנים, וחומרי ההדברה ואת הכנסתם של האמצעים הטכנולוגיים החדשים לשימוש. המטרה- לפתור בעיות של רעב ומחסור במזון לאור הגידול באוכלוסייה במדינות הפחות מפותחות.

ב. (1) המגמה הנראית בגרף היא מגמת עלייה בתפוקת הדגנים לדונם במשך השנים משנת 1961 ועד 2016. העליה אינה אחידה והיא מתאפיינת בתנודות קטנות לאורך השנים.

(2) גידולי בעל הם גידולים חקלאיים המתבססים על השקייה טבעית של גשם ישיר או הצפה של נחל הזורם ליד השטח החקלאי. ללא המהפיכה החקלאית בגרף היינו אמורים לראות עליות וירידות בתפוקה בהתאם לכמות המשקעים שירדה באותה שנה. בגרף שלפנינו אנחנו רואים עליה מתמדת בכמות הגידולים ולכן ניתן להסיק כי יש התערבות טכנולוגית בשיטת הגידול. התנודות הקטנות במהלך העליה מרמזות על כך שהחקלאות העיקרית ממשיכה להתבסס על גשם ולכן יש עליה וירידה במהלך השנה עצמה.

ג. קשיים ביישום המהפיכה הירוקה במדינות הפחות מפותחות:

- (נתבקשתם במבחן לבחור 2 בלבד)
- הידע של החקלאים מועט מדי ואינם יודעים לתפעל את הטכנולוגיה בשדותיהם.
- חלקות הקרקע קטנות; ולכן הוצאות הייצור הן מעבר ליכולתם של החקלאים;
- הזנים החדשים המהונדסים שהביאו מדינות המפותחות היו רגישים למזיקים ולמחלות - יותר מהזנים המקומיים, ונזקקו לכמויות גדולות יותר של דשנים וחומרי הדברה (עליה כלכלית)
- משברים עולמיים כדוגמת משבר האנרגיה 1973, גרמו לחוסר אחידות באופן מימון הפרויקטים של המהפיכה הירוקה והשאיר את החקלאים ללא אפשרות להמשיך בתחום החקלאות רבת הטכנולוגיה.

שאלה מספר 3- המרחב הכפרי

- א. מאפייני הכפר הצרפתי הנראה בנספח: כפר מקובץ, בתי אבן, אחידות וסדר בבתים המקיפים שבילים, שטח חקלאי המקיף את הכפר.
- מאפייני הכפר האתיופי המופיעים בתמונה: בקתות בוץ וקש, שטח חקלאי סמוך לבתים, ללא שבילים או כבישים המפרידים בין הבתים, מגוון צורות בניה בישוב אחד. בתמונה לא נראה כי יש מבנה ציבורי למרות שאין לדעת זאת בוודאות על פי התמונה
- ב. גורמים למאפייני הכפר הנראים בתמונה של הכפר בצרפת:
- על פי התמונה, הישוב מצוי באזור בעל שטח חקלאי המתאים לפיתוח חקלאי. (במקרה שלפנינו מדובר במישור)
  - צורת הישוב המקובצת מושפעת מהריחוק ממקום ישוב אחר. התושבים מספקים אחד לשני תמיכה והגנה.
  - הדרכים מובילות אל הכפר וממנו החוצה.

ג. גורמים להגירה מהכפר לעיר:

ההגירה מהכפר לעיר נובעת מן השילוב בין גורמי המשיכה של העיר והם: מוקדי תעסוקה רבים יותר, מוקדי השכלה טובים יותר, מוקדי מסחר וקניות טובים יותר. ובין גורמי הדחיפה מן הכפר כגון ירידת ההכנסות מחקלאות, מכירת משקים חקלאיים קטנים לחקלאים מתמחים, ומיעוט מקומות הבילוי, החינוך והשירותים בכפר. השפעות אלו על מאפייני הכפר: הכפרים מתחילים לקלוט אליהם תושבים שאינם מעוניינים בחקלאות, פעילות החקלאות הופכת לתיירות או תעשייה זעירה או שירותים מסוג אחר ובהתאם משתנים פני הכפר.

שאלה מספר 4- סכרים

א. סיבות להקמת סכר: (יש לבחור 3 סיבות בלבד)

- הטיית המים לכיוון מקומות ישוב גדולים ובכך הגדלת אספקת המים.
- ייצור אנרגיה הידרואלקטרית
- ויסות הזרימה ומניעת הצפות, גם לצורך השקיה וגם לצורך מניעת הצפות בעיר הסמוכה.
- ניצול שטחים – ניצול שטחי קרקע שבעבר לא היה אפשר להשתמש בהם.
- שליטה בתנאי השיט ליד נהר או מפל.
- בילוי ונופש – יצירת אתרי בילוי באזור הסכר.

ב. בעיות בהקמת סכרים: בניית סכרים משנה את המאזן האקולוגי וגוררת השלכות סביבתיות, שחלקן שליליות. לדוגמה: הסחף, המכיל חומרים אורגניים שמקורם בהרים שבמעלה הנהרות, נעצר בסכר ואינו מגיע עוד לגדות הנהר ולדלתה שלו, שטח הדלתה קטן, ופוריות הקרקעות החקלאיות לאורך הנהר נפגעת. דוגמה שניה היא פגיעה בבעלי החיים שהשתמשו במורד הנחל לצרכי קיום

- ג. (1) נהר קולורדו זורם מהרי הרוקי באזור קולורדו (או אפילו מתחילים במדינת ויומינג) והוא ממשיך זורם לדרום מערב לרוחב רמת קולורדו, הגרנד קניון (מדינת יוטה), ממשיך לאריזונה, נבדה (אגם מיד) פונה דרומה בגבול אריזונה ומקסיקו ונשפך לאוקיינוס השקט במפרץ קליפורניה בין קליפורניה למקסיקו.
- (2) אזור האקלים השורר ברוב מדינות אלו הוא ערבה (צחיח למחצה) ולעיתים אף מדברי. ולכן הכרחי להקים סכר על הנהר כדי לאפשר הטיית המים לכיוון הישובים.

שאלה מספר 5 - גלעין ושוליים

א. על פי הנתונים בטבלה, ניתן לקבוע כי אזורי הגלעין הם מזרח ודרום מזרח אנגליה כי בהם יש אחוז מועסקים גבוה יותר בתחום המדע והטכנולוגיה, ושכר ממוצע גבוה יותר. אזורי השוליים הם ויילס, צפון אירלנד וצפון מזרח אנגליה. . אזורי שוליים מאופיינים באחוזי תעסוקה נמוכים יותר בפרט בתחום השירותים ובאחוזים גבוהים יותר של מועסקים במגזר הראשוני והשניוני (מועסקים בייצור ראשוני). כפי שניתן לראות בוילס, ובצפון אירלנד.

ב. מאפיינים נוספים לאזור שוליים: פחות ערים מרכזיות, יותר אזורי תעשייה, יותר אזורי דיג ומספנות.

ג. כדי לפתח את אזורי השוליים יש לנקוט את גישת הפיתוח האזורי או גישת עידוד האגלומרציות:

אם נבחר בגישת הפיתוח האזורי: ניצור פעולות יזומות שיביאו ליצירת תפוסת אחידה יותר של הצמיחה הכלכלית על פני המרחב: נגדיר את אזור השוליים כאזור עדיפות לאומית ונעניק לתושבים ולעסקים הממוקמים בהם מגוון הטבות ותמריצים כלכליים: מענקים, הקלות במסים, הטבות בתחומי החינוך והדיור ועוד. נפתח מגוון מקורות תעסוקה בשוליים- כדי לגרום לאנשים החיים בהם להישאר.

פיתוח תעשיות הייטק באזורי השוליים, תוך נסיונות להרחיב את הבסיס הכלכלי באמצעות ענפי כלכלה אחרים, כגון תיירות. מתן העדפה באספקת שירותים ציבוריים לאזורי השוליים

פיתוח מערכות תחבורה ותקשורת לאזור כדי להגביר את הנגישות של אזורי השוליים ולאפשר מעבר נוח ויעיל של אנשים, מוצרים וידע בתוך אזורי השוליים ובינם לבין אזורים אחרים במדינה.

שאלה מספר 6 - מטרופולין טוקיו

א. גורמי מיקום לעיר טוקיו: מפרץ טבעי וקרבה לים, למרגלות הרים- אזור פורה באזור דרכי המשי.

ב. הסבר למיקום שימושי הקרקע בטוקיו:

מע"ר- מרוכז באזור אחיד, סמוך לחוף, מרושת בכבישים, תעשייה- התעשייה ממוקמת על נהר הטונה. המיקום נוח כיוון שיש שימוש במי הנהר לתעשייה.

שטח ירוק- מחוץ לעיר, באזור הפחות נוח לבניה. ומספר גנים ציבוריים ופארקים בתוך העיר באזורי המגורים ובקרבה למע"ר כ"ריאות ירוקות". שדה תעופה- ממוקם בסמוך לים ובאזור המע"ר והתעשייה. נבנה על שטח שהושאל מהים וקרוב למקום עגינת הספינות. שדה התעופה השני, ממוקם בצידו השני של המפרץ, הרחק מאזור המגורים והעיר בכדי לצמצם מפגעי רעש. ג. התופעה המתוארת בתרשים היא תופעת היוממות: עובדים המגיעים מאזורי השוליים של המטרופולין כדי לעבוד בגלעין ובסוף היום חוזרים לביתם. הסיבות הן שהעובדים יכולים לגור בשולי המטרופולין באיכות חיים גבוהה יותר ושכר דיור זול יותר ולהגיע לעבודה בלב המטרופולין על בסיס יומי.

שאלה מספר 7- פיתוח ותקשורת

א. שיוך המדינות לטבלה:

- 1 – אתיפיה- מדינה פחות (או : תת) מפותחת, בה שיעור התמ"ג נמוך כיוון שרוב התושבים עוסקים בחקלאות לצורך מחייה משפחתית.
  - 2 – ברזיל
  - 3- ארצות הברית – מדינה מפותחת מאוד, ובהתאם שיעור משתמשי האינטרנט גבוה ותמ"ג לנפש גבוה
- ב. תמ"ג לנפש הוא מדד פיתוח כלכלי המסמל את הערך הכספי של כל הסחורות והשירותים שיוצרו במדינה כלשהי במשך שנה. בחלוקה לכמות התושבים מתקבל תמ"ג לנפש וזהו מדד המתאר היטב את מידת הפיתוח כיוון שהוא מתאר את מדד החוסן הכלכלי והפעילות הכלכלית של מדינה ומרמז על מדינות "עשירות" מול "עניות". מדד כמות המשתמשים באינטרנט מעיד על פיתוח במדינה כיוון שאינטרנט דורש רמת פיתוח טכנולוגית, כמו כן מדד זה מרמז על החופש של התושב לגלוש באינטרנט כרצונו.

ג. (1) השפעות חיוביות של השימוש באמצעי תקשורת מודרניים על פיתוח מדינות פחות מפותחות: התושבים יכולים ללמוד על אפשרויות טכנולוגיות חדשות גם דרך אמצעי התקשורת ולא רק במוסדות ההשכלה הרשמיים, כמו כן ניתן ללמוד דרך אמצעי התקשורת איך להשתמש במוצרים חקלאיים למשל שיוצרו במדינות מפותחות, פיתוח אמצעי התקשורת יוצרים שוני בדעת הקהל והבנת המציאות. תקשורת ישירה מעודדת חשיבה אחרת ומוציאה מדפוסים הקיימים במדינה כזו או אחרת לטובת חשיבה עולמית גלובלית.

(2) השפעות שליליות של השימוש באמצעי תקשורת מודרניים על פיתוח מדינות פחות מפותחות: החשיפה יוצרת תסכול, בשל הפער המתגלה בין רמת החיים של תושבי המדינות הפחות מפותחות לזו המאפיינת את העולם המפותח. זאת ועוד: תקשורת ההמונים מביאה עמה לכל רחבי העולם את התרבות המערבית, הנתפסת לעתים קרובות במקומות שאליהם היא מגיעה כתרבות מובילה. מתוך תפיסה זו תרבויות ומנהגים מקומיים מפנים את מקומם בהדרגה ותרבות המערב, וזו הולכת ומשתלטת על העולם.